

LES PUBLICACIONS MÈDIQUES A MENORCA DEL SEGLE XIX ENÇÀ

M. L. DUBON PETRUS

(Conselleria de Sanitat i Seguretat Social de la CAIB)

Introducció

El treball que presentam és el fruit de l'anàlisi efectuada a partir de la recollida de bibliografia mèdico-sanitària menorquina, produïda des del segle XVIII fins a la segona meitat del segle XX.

Per una qüestió d'espai, únicament figuraran aquí els resultats de l'anàlisi duta a terme. Per tant, el repertori bibliogràfic recollit, un total de 217 cites, restarà pendent de publicació.

Una qüestió prèvia que s'ha de remarcar és el fet que la recollida corresponent a la producció dels darrers anys, podem dir que des de 1960, la consideram encara molt provisional.

Justificació del tema

El tema s'emmarca dins una recerca més àmplia que es duu a terme als Països Catalans i que és objecte d'una de les ponències. Concretament, pel que fa a les Balears, es realitza una recerca sistemàtica de bibliografia mèdica mallorquina, de la qual disposam ja d'algunes publicacions. Específicament, hem utilitzat com a referència metodològica la corresponent a *Publicacions Mèdiques Periòdiques* (Tomas Montserrat-Tomas Salva, 1990).

També existeix a Menorca actualment un interès per aquests temes i altres molt propers, la qual cosa ens motiva i facilita la labor a realitzar. Concretament, es duu a terme una tasca de recerca tant en el camp delimitat de la sanitat (Seguí, 1987), com en el de la història de la ciència en general (Vidal, 1992). D'altra banda, també s'han realitzat importants treballs de recollida bibliogràfica, com el realitzat per Barber Barceló (veg. bibliografia).

Volem destacar també alguns treballs de caire demogràfic. Ara, per qüestions d'espai, únicament ressenyam el treball d'equip (Vidal-Dubon-Gomila, 1979) que ens aporta informació útil a l'hora d'analitzar i interpretar part d'aquest material bibliogràfic.

Finalment, volem fer constar el perquè s'inicia la recerca en el segle XVIII. Per aquest fet ens donen suport els treballs duts a terme per Seguí i per Vidal Hernández (veg. bibliografia). Ambdós coincideixen a situar l'inici de la història sanitària documentada a Menorca en el segle XVIII.

Metodologia i fonts

En primer lloc hem de definir aquí el que hem considerat com a bibliografia mèdica menorquina. Aquesta qüestió ha resultat difícil d'esbrinar. Hem decidit, finalment, seleccionar les obres d'acord amb els següents criteris:

- Obra d'autor menorquí i de tema mèdic.
- Obra d'autor resident a Menorca i de tema mèdic.
- Obra mèdica referida a Menorca.
- Obra amb peu d'impremta menorquí i de tema mèdic.

D'aquesta manera, resten fora d'aquesta classificació obres a les quals Menorca hi participa, com la topografia mèdica de Weyler, la major part d'obres de Fajarnes, etc. Aquestes obres es refereixen a Balears, malgrat puguin tenir algun capítol dedicat a Menorca. L'exclusió d'aquestes obres es veu justificada pel fet que aquesta recollida l'hem d'entendre com a complementària de la labor general que es realitza a Balears, que abans hem esmentat.

Tampoc no hem considerat dins el recull bibliogràfic estudis importants, els quals es troben referenciats, com algunes tesis doctorals, si aquests no han estat objecte de publicació.

Després de seleccionar i recollir les cites bibliogràfiques, hem creat una base de dades informatitzada, mitjançant el programa DBASE III. Els camps que hem definit han estat:

- Autor
- 2n. autor (altres autors)
- Títol
- Any d'edició
- Ciutat on s'edita
- Editor/Revista
- CDU
- 1a. paraula clau
- 2a. paraula clau
- 3a. paraula clau

Quant a les fonts, hem utilitzat com a primordial les obres de recollida bibliogràfica de Barber Barceló (veg. bibliografia). També a partir de treballs posteriors (Vidal, 1992) hem pogut ampliar el nombre de referències més llunyanes, fonamentalment referides al segle XVIII i principis del XIX.

Resta pendent seguir treballant en la recerca de les obres més recents, incorporant també totes les de caire demogràfic que, malgrat tenir-les ben seleccionades, no les hem pogut incorporar perquè el període al qual fan referència (darrers 15 anys) és, precisament, el que hem considerat com a més provisional.

Anàlisi bibliogràfica

Hem processat la informació d'acord amb diferents criteris. En primer lloc hem dut a terme una anàlisi temporal a partir de la data de publicació. D'aquesta anàlisi es desprèn una riquesa notable de cites corresponents al segle XIX, concretament el 45% del total de les cites datades (10 no duen data) corresponen a aquest període. Respecte al segle XX, hem de diferenciar entre la primera meitat de segle que concentra el 40% del total de la producció bibliogràfica recollida, enfront de les reduïdes 26 cites corresponents als darrers anys.

De l'anàlisi per autors, destaca l'extraordinària producció de Mateu Orfila dins la primera meitat del segle XIX, seguit de Pons Marqués i de Gavilan Bofill dins la primera meitat de l'actual segle, així com l'aportació demogràfico-sanitària realitzada per Panedas Mesquida el mateix període.

Quant als autors, també ens ha interessat veure la quantitat d'obres realitzades en col·laboració. En total, hem localitzat 17 obres que suposen un 18% sobre el total. Això ens parla d'una producció científica marcada per l'individualitat i, tal vegada també, per l'aïllament.

Una qüestió que hem considerat interessant extreure ha estat les relacions que es poden deduir d'aquest recull bibliogràfic. Per això, hem utilitzat, d'una banda, un element de relació fonamental, com és la llengua utilitzada i, per l'altra banda, hem comptabilitzat els peus d'impremta.

A partir dels títols, hem observat que la llengua predominant de comunicació és la castellana, la qual és utilitzada a 191 títols que és el 80% del total d'obres. El francès és la segona llengua utilitzada i suposa el 14%, seguida de l'anglès que suposa el 4%. El català, que només és utilitzat a dues obres, una del segle XVIII i una de l'any 1977 i, finalment, l'alemany, utilitzat a una sola obra.

D'aquesta observació apreciam que existeix una relació notable amb Europa. Si processam simultàniament aquesta variable amb la data, concloem que es tracta d'una

intensa relació que es produí fonamentalment en temps passat, fins a la segona meitat del segle XIX.

La ciutat d'edició ens mostra, pot ser millor, les relacions que tenien establertes els científics que publicaven. El 47% de les obres han estat publicades a Menorca i el 66% ho han estat als Països Catalans. Però destaquen les 24 obres editades a Barcelona, enfront de les 6 que ho han estat a Palma; a València han estat editades 5 obres i 1 a Castelló. A la resta de l'Estat espanyol s'han publicat només el 12% de les obres, mentre que a la resta d'Europa se n'han editat el 21%.

Aquesta anàlisi ens parla d'una estreta relació amb Barcelona, mentre que la relació amb Mallorca es perfila com a més feble. D'altra banda, la connexió amb Europa també queda així reflectida.

Finalment, resta tractar l'aspecte temàtic. Per això hem utilitzat la informació que hem anat introduint en forma de paraules clau i les hem utilitzat sense cap tipus de jerarquia.

D'aquesta manera, obtenim informació sobre quins temes són tractats, però una mateixa obra pot estar reflectida per més d'un concepte.

La temàtica més freqüent ha estat la teoria mèdico-quirúrgica que ha aparagut a 189 obres, seguida per salut pública e higiene que apareix a 91. Després, ja dins un altre orde de magnitud, trobam 19 obres que fan una clara referència a la història de la medicina, 16 a la demografia; 14 obres mostren un caire interdisciplinar i, finalment, 19 presenten una temàtica que se circumscriu a Menorca.

La qüestió temàtica requereix però un estudi més ampli, que comporta la lectura de totes les obres que es presenten, ja que els títols, ocasionalment, poden no expressar tot el contingut de l'obra.

Conclusions

Amb aquest treball volem donar a conèixer la magnitud i característiques de la producció mèdico-sanitària a Menorca als darrers segles. Amb això, no només volem mostrar aquesta producció en sentit estricte, sinó que també volem incorporar altres aspectes interessants, com el cercle de relacions científiques i de comunicació que s'han anat establint al llarg d'aquest ampli període de temps.

És necessari prosseguir la tasca de recerca. Aquesta recopilació podrà ésser enriquida amb noves aportacions d'estudiosos i investigadors, tant pel que fa al període més llunyà com pels darrers anys, i serà aquí quan possiblement serà necessari realitzar un major esforç per tal de localitzar publicacions que es puguin trobar disperses.

D'altra banda, serà convenient aprofundir en la classificació temàtica. Possiblement, podrà ésser millorada quan l'àmplia labor empresa als Països Catalans estigui més enllestida.

Bibliografia

1. Barber Barceló M. Ensayo de bibliografía menorquina. Mahón: Tall. Graf. Coll, 1967.
2. Barber Barceló M. Ensayo de bibliografía menorquina. Mahón: Tall. Graf. Coll, 1979.
3. Barber Barceló M. Ensayo de bibliografía menorquina. Mahón: Tall. Graf. Coll, 1981.
4. Barber Barceló M. Ensayo de bibliografía menorquina. Ciutadella: Nura, 1986.
5. Barber Barceló M. Ensayo de bibliografía menorquina. Ciutadella: Nura, 1988.
6. Seguí Mercadal M. Ojeada desde el pasado hasta la Ley de Sanidad. Jornades de Diagnòstic de la Sanitat a Menorca; 1987. (en premsa).
7. Tomás Monserrat J., Tomás Salvà M. Publicaciones médicas periódicas de Mallorca (1831-1989). *Med. Balear* 1990; 5: 36-40.
8. Vidal T., Dubon M. Ll., Gomila J. La Població menorquina I i II. En: Enciclopèdia de Menorca. [s.l.]; [s.n.], 1979: 3-40.
9. Vidal Hernández J. M. Ciència i Societat al tombant dels segles XVIII i XIX. *Randa* 1992; 31: 97-129.